

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ І ДЕРЖАВА

О. Зайківський,

старший науковий співробітник Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки ЗС України

О. Оністрат,

старший науковий співробітник, начальник відділу Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки ЗС України, кандидат технічних наук

Л. Лотоха,

науковий співробітник Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки ЗС України

У статті обґрунтовується актуальність і пріоритетне значення питань охорони інтелектуальної власності, що належить державі, аналізуються вимоги Конституції України, Господарського та Цивільного кодексів України, інших законодавчих і нормативно-правових актів, міжнародного законодавства щодо врегулювання власності держави на об'єкти права інтелектуальної власності, що створені за бюджетні кошти або стосуються сфери національної безпеки й оборони.

Авторами статті доводиться необхідність визначення: спеціального статусу об'єктів інтелектуальної власності воєнного, спеціального та подвійного призначення; структурного підрозділу, що визначатиме об'єкти права інтелектуальної власності, які стосуються державної безпеки, умови набуття та здійснення права власності на об'єкти права інтелектуальної власності, причетні до цієї сфери.

Ключові слова: безпека держави, інтелектуальна власність, бюджетні кошти

Динаміка розвитку науки й техніки у світі свідчить, що економічний розвиток держав значною мірою залежить від створення та ефективного використання новітніх технологій, розроблених на основі об'єктів права інтелектуальної власності (далі — ОПВ).

Незважаючи на труднощі перехідного періоду до ринкових відносин, Україна зберегла значний науково-технічний та інтелектуальний потенціал, достатньо розвинену промисловість, зокрема й такі наукомісткі її галузі, як космічна техніка й технології, ракето- та літакобудування, судно- та танкобудування, розробка та виробництво синтетичних матеріалів тощо. Багато наукових напрямів становлять інтерес і для світової спільноти. Проте конкурентоспромож-

на науково-технічна продукція може бути виготовлена лише за допомогою наукомістких технологій, основою яких є ОПВ: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем тощо.

Такі об'єкти формують і збагачують науково-технічну скарбницю кожної держави. Однак у сфері інтелектуальної власності України існують певні проблемні питання правового характеру, що потребують дослідження та якнайшвидшого вирішення. До них належать визначення ролі та місця самої держави у сфері інтелектуальної власності.

Конституція України декларує: кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуаль-

ної, творчої діяльності [1]. А яким чином розпоряджається своєю власністю держава?

В умовах нечіткої визначеності замовника в особі держави на об'єкти права інтелектуальної власності основний сегмент ринку інтелектуальних послуг у державі починають займати іноземні споживачі ОПІВ, що мають відповідну фінансову підтримку та можливість безперешкодного доступу до науково-технологічного потенціалу України. Недооцінка з боку держави економічних показників відупродження дієвих механізмів володіння й управління правами на ОПІВ, створених здебільшого за рахунок коштів державного бюджету, залучення об'єктів цієї діяльності до цивільного обігу вже сьогодні призводить до втрат державою високих прибутків.

Зазначені процеси не минули і стратегічно важливі сектори економіки, результатами роботи яких забезпечується економічний прорив і національна безпека держави. Зокрема, в оборонно-промисловому комплексі, що визначає позицію держави як спецекспортера на міжнародному ринку озброєнь, забезпечує значні за обсягами валютні надходження, належний рівень обороноздатності Збройних Сил України.

Отже, питання щодо охорони інтелектуальної власності, зокрема тієї, що належить державі, досить актуальне та набуває пріоритетного значення.

Розглянемо, яким чином це питання врегульоване у вітчизняному законодавстві.

Правові норми щодо надання, використання та захисту прав на ОПІВ в Україні викладені в Конституції України, Цивільному та Господарському кодексах України, спеціальних законах у сфері охорони інтелектуальної власності, кримінальному, адміністративному та митному законодавствах, підзаконних актах, які діють у цій сфері, а також у міжнародних договорах, учасницею яких є Україна. Усь-

ого у галузі охорони інтелектуальної власності в Україні діє більш ніж 40 законів і понад 100 підзаконних актів.

Відповідно до Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), держава Україна є учасником цивільних відносин і суб'єктом права власності [2].

До об'єктів цивільних прав належить, серед іншого, майно, майнові права, результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також інші матеріальні й нематеріальні блага [2].

Господарський кодекс України (далі — ГК України) визначає майно як сукупність речей та інших цінностей (і нематеріальні активи також), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їхньому балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [3].

Більш детально визначення майна, що може оцінюватися, наводиться у Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» — це об'єкти в матеріальній формі (...); паї, цінні папери; нематеріальні активи, зокрема й об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності [4].

У державній власності перебуває майно, зокрема й грошові кошти. Від імені та в інтересах держави право власності здійснюють відповідно органи державної влади. Держава набуває та здійснює цивільні права й обов'язки через органи державної влади в межах їхньої компетенції, встановленої законом. Суб'єктами права власності є Український народ та інші учасники цивільних відносин, зокрема й держава [2].

Цивільний кодекс України визначає, що всі суб'єкти права власності є рівними перед законом, проте із суб'єктів права інтелектуальної власності держава чомусь виключена — суб'єктами права інтелектуальної

власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) й інші особи, котрим належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності [2].

Це стосується особливо інтелектуальної власності військового, спеціального та подвійного призначення. І хоча держава, безсумнівно, зацікавлена в наявності міцних і конкурентоспроможних суб'єктів господарювання, у специфічній галузі розробки та виробництва нових зразків озброєння і військової техніки вона повинна забезпечити свій повний контроль. Насамперед в інтересах всього суспільства. А з огляду на сучасний рівень їхньої високої технологічності, це можливо тільки при реалізації права держави на відповідну інтелектуальну власність. Тим паче, що держава не тільки може бути власником ОПІВ, але навіть у багатьох випадках вже ними володіє, сама того не визнаючи. Розглянемо ці можливі випадки відповідно до чинного законодавства України.

Право інтелектуальної власності виникає (набувається) з підстав, встановлених ЦК України, іншим законом або договором [2].

Перша підстава, на основі якої держава набуває права власності на ОПІВ, — це **реалізація права власника**.

До державного майна у сфері господарювання належать цілісні майнові комплекси державних підприємств або їхніх структурних підрозділів, акції (частки, паї) держави у майні суб'єктів господарювання різних форм власності [3]. А майно підприємств — це також і нематеріальні активи, зокрема ОПІВ.

Крім цього, держава може створювати (і створює) юридичні особи публічного права (державні підприємства), юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства) [2].

Вкладами учасників та засновників господарського товариства можуть

бути, зокрема майнові права (включаючи майнові права на ОПІВ) [3].

Реалізуючи корпоративні права, держава отримує певну частку прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону. Майно державного підприємства перебуває в державній власності та закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання чи праві оперативного управління. Орендодавцями щодо майнових комплексів, які належать до державної власності, є Фонд державного майна України. Передача в оренду майнових комплексів не припиняє права власності на це майно [3].

Отже, держава володіє нематеріальними активами (зокрема й ОПІВ) державних підприємств і відповідною часткою цих активів у майні господарських товариств у разі, якщо вона є серед їхніх засновників.

Крім цього, відповідно до ЦК України, право власності припиняється, серед іншого, у разі:

- відмови власника від права власності;
- звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- припинення юридичної особи чи смерті власника;
- відчуження майна;
- реквізиції;
- конфіскації [2].

Відмова власника від права власності. Особа може відмовитися від свого майнового права, а також може за договором передати своє майнове право, яким дарувальник володіє або яке може виникнути в нього в майбутньому, іншій особі. Сторонами в договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна [2].

Припинення юридичної особи чи смерті власника. У разі припинення юридичної особи чи смерті власника права й обов'язки переходять до спадкоємців, якими можуть бути фізичні, юридичні особи, а також держава [2].

Припинення права власності на майно, що за законом не може належати цій особі. Якщо особа набула права власності на майно, котре за законом не може їй належати, або на набуття якого за законом, який був прийнятий пізніше, потрібен особливий дозвіл, а в його видачі цій особі було відмовлено, це майно підлягає відчуженню чи продажу в порядку, встановленому ЦК України. Якщо майно не було продане, воно за рішенням суду передається у власність держави [2].

Звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника. У разі нездатності суб'єкта підприємництва виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами чи державою інакше, ніж через відновлення його платоспроможності цей суб'єкт (боржник) визнається неспроможним. З метою врегулювання заборгованості неплатоспроможного боржника використовуються майнові активи, що належать йому на підставі речових і зобов'язальних прав, а також права інтелектуальної власності [3].

Ще одну групу становлять ОПВ, право на які виникає в держави у виняткових випадках

Відчуження майна. Ст. 41 Конституції України визначає, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності та за умови попереднього й повного відшкодування їхньої вартості. В умовах воєнного чи надзвичайного стану примусове відчуження таких об'єктів допускається з наступним повним відшкодуванням їхньої вартості [1].

Власник секретної інформації або її матеріальних носіїв здійснює своє право власності з урахуванням обмежень, установлених в інтересах національної безпеки України. Якщо власник секретної інформації чи її матеріальних носіїв відмовляється від укладення договору чи порушує його,

за рішенням суду, ця інформація чи її матеріальні носії можуть бути вилучені у власність держави за умови попереднього і повного відшкодування власникові їхньої вартості [5].

Реквізиція. У разі стихійного лиха, аварії та за інших надзвичайних обставин з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього й повного відшкодування його вартості (реквізиція).

В умовах воєнного чи надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Реквізоване майно переходить у власність держави чи знищується [2].

В умовах воєнного стану, відповідно до закону допускається примусове вилучення приватного майна та відчуження об'єктів права приватної власності громадян з наступним повним відшкодуванням їхньої вартості у порядку й терміни, встановлені Кабінетом Міністрів України [6].

Конфіскація. До особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом. Конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно [2].

Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого й іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним визначено постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.1998 року № 1340 [7].

Дія цього Порядку, зокрема, поширюється на майно:

- конфісковане на підставі рішення суду;
- визнане безхазяйним відповідно до законодавства;
- що за правом успадкування перейшло у власність держави;
- подароване державі власником тощо.

Проте механізму реалізації цього права держави, особливо на ОПІВ, не розроблено, а найголовніше — ще навіть не визначено державний орган, який повинен здійснювати право власності на ці об'єкти.

Найбільш значні з погляду національної безпеки й оборони та здатності приносити прибуток можуть бути ОПІВ з іншої групи, право на які виникає у держави в таких випадках.

Реалізація права роботодавця. Центральні органи виконавчої влади, реалізуючи право роботодавця, можуть володіти майновими правами інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору чи на замовлення [2], мають право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) [8], можуть володіти майновими правами інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, а також виключне майнове право на службовий твір [9].

Реалізації права замовника. Відповідно до ЦК та ГК України за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (далі — НДДКТР) підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Замовник за договором на виконання НДДКТР має право використовувати передані йому результати робіт у межах і на умовах, встановлених договором [2; 3].

Обов'язковими умовами договору (контракту), на підставі якого виконуються НДДКТР, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету України, є визначення суб'єктів права інтелектуальної власності, зобов'язання сторін щодо забезпечення охорони прав на створені ОПІВ, визначення сторони, яка буде сплачува-

ти винагороду авторам ОПІВ згідно із законодавством України [10].

Ще більш конкретизує право власності держави Закон України «Про державне оборонне замовлення»: власником виробничих потужностей, створених за державні кошти в результаті виконання оборонного замовлення, є держава в особі державних замовників. Володіння, розпоряджання та використання, зокрема й на умовах оренди, об'єктів, продукції та потужностей, створених в результаті виконання оборонного замовлення, здійснюється в порядку, визначеному законодавством України, з дотриманням зобов'язань щодо охорони прав на створені об'єкти права інтелектуальної власності [11].

Договори за державним замовленням укладаються між визначеними законом суб'єктами господарювання: виконавцями державного замовлення та державними замовниками, що уповноважені від імені держави укладати договори (державні контракти), в яких визначаються господарські зобов'язання сторін і регулюються відносини замовника з виконавцем щодо виконання державного замовлення [3].

Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання й іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ЦК України, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, боржник також) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а другий суб'єкт (управлена сторона, й кредитор також) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання й організаційно-господарські зобов'язання [3].

Господарські зобов'язання можуть виникати:

- безпосередньо із закону чи іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність;
- з господарського договору та інших угод, передбачених законом;
- у результаті створення об'єктів інтелектуальної власності [3].

Майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони чи утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Суб'єктами майново-господарських зобов'язань можуть бути суб'єкти господарювання, а також органи державної влади, наділені господарською компетенцією [3].

Отже, при укладенні державного контракту на виконання НДДКТР за державні кошти держава в особі державного замовника зобов'язана врегулювати питання щодо розподілу прав на створені ОПІВ.

Тож ОПІВ можуть бути подаровані, успадковані державою, а також передані у власність держави за результатами виконання НДДКТР або за рішенням суду. Серед зазначених ОПІВ можуть бути й дуже значні з погляду національної безпеки та оборони.

Тобто у цих випадках держава фактично є власником ОПІВ. Проте юридичне закріплення права власності держави на ці об'єкти в чинному законодавстві України відсутнє, тому що держава виключена з переліку суб'єктів права інтелектуальної власності.

Крім цього, держава набуває цивільних прав і обов'язків та здійснює їх через органи державної влади у межах компетенції цих органів, встановленої законом [2], а управління

об'єктами державної власності відповідно до закону здійснюють Кабінет Міністрів України і за його уповноваженням центральні органи виконавчої влади [3].

Проте держава, органи державної влади, відповідно до ЦК України, не є суб'єктами господарювання [2], тобто фактично не можуть здійснювати функції власника.

Для реалізації зазначених прав на ОПІВ необхідно прийняти відповідний закон (законодавство), як того вимагає Конституція України — щодо примусового відчуження та конфіскації об'єктів права приватної власності; ЦК України — стосовно особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору; ГК України — щодо видів майна, що може перебувати виключно у державній власності, а також додаткові обмеження щодо розпоряджання певними видами майна, належними до основних фондів державних підприємств, установ і організацій.

Порядок та терміни відшкодуванням вартості відчужених об'єктів права приватної власності мають бути встановлені Кабінетом Міністрів України.

Проте ні закону, ні Постанови Кабінету Міністрів України досі немає, що не дозволяє органам державної влади, які є представниками власника (держави), ефективно виконувати функції державного замовника, роботодавця та розпорядника правами на ОПІВ.

Чинні закони не забезпечують належної правової охорони інтелектуальної власності, що стосується національної безпеки:

- законодавчі та нормативно-правові акти, які стосуються сфери інтелектуальної власності, не містять однозначної норми щодо закріплення за державою права власності на ОПІВ, створені за бюджетні кошти або належні до сфери національної безпеки й оборони;

- не визначено правовий статус ОПІВ, які створено за рахунок коштів державного бюджету України чи стосуються сфери національної безпеки і оборони;
- відсутні закони про службові винаходи та винаходи, створені при виконанні державних замовлень;
- не врегульовані нормами прямої дії відносини між державними замовниками, виконавцями оборонного замовлення й авторами об'єктів промислової власності щодо розподілу прав на інтелектуальну власність при виконанні НДДКТР воєнного, спеціального та подвійного призначення;
- не визначено практичного механізму реалізації права держави на інтелектуальну власність і можливості вилучення інтелектуальної власності, що віднесена до державної таємниці, у власність держави;
- не визначений конкретний орган, який від імені держави та в її інтересах може здійснювати права власника патентів;
- не визначений механізм передачі державним органом, уповноваженим управляти державним майном, прав на розпорядження об'єктами інтелектуальної власності підприємствам, організаціям і установам у міністерствах та органах виконавчої влади,

Не можна сказати, що ці проблеми не турбували суб'єктів законодавчої ініціативи.

Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності» [12] ще в квітні 2001 року передбачалися конкретні заходи щодо розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Зокрема Кабінету Міністрів України доручалося підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України низку законопроектів, зокрема й про порядок набуття прав інтелектуальної власності на об'єкти,

створені за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів.

Натомість Кабінет Міністрів України в червні 2002 року затверджує Концепцію розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності [13]. Серед шляхів реалізації Концепції передбачалось і врегулювання питань щодо набуття прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів. Реалізація Концепції мала сприяти активізації винахідницької діяльності, забезпеченню захисту інтелектуальної власності від її неправного використання, забезпеченню та розвитку інтелектуального потенціалу нації для зміцнення державності й незалежності України.

Закон України «Про основи національної безпеки України», прийнятий 19.07.2003 року, до основних реальних і потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві на сучасному етапі у науково-технологічній сфері відносить і недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності, а до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України у науково-технологічній сфері — забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної власності [14].

Проте ці завдання не були виконані. Навіть навпаки, нова Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки [15], схвалена рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності (протокол від 11.03.2009 року № 11), та розроблена на її основі Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010–2014 роки [16], схвалена рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності (протокол від 14.12.2009 року № 14), не містять жодного натяку щодо розроб-

ку законопроектів стосовно вирішення проблеми набуття прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за рахунок коштів державного бюджету й інші об'єкти, що мають належати державі.

Невизнання держави суб'єктом права на об'єкти права інтелектуальної власності в ЦК України деякі фахівці в галузі інтелектуальної власності [17] пояснюють тим, що в Угоді TRIPS від 15.04.1994 року [18] визначено, що права інтелектуальної власності є приватними правами.

Проте в зазначеній Угоді TRIPS [18], яка була прийнята з метою зменшення викривлень і перешкод у міжнародній торгівлі та через необхідність сприяти ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності, є суттєві винятки щодо національної безпеки держав-учасників. Угодою TRIPS передбачається загальне виключення об'єктів, що визнаються істотними для інтересів національної безпеки. Зокрема, член Угоди TRIPS може здійснювати будь-які дії, що він вважає необхідними для охорони своїх істотних інтересів безпеки, стосовно матеріалів, які розщеплюються, або матеріалів, з яких вони отримані, що пов'язано з торгівлею зброєю, боеприпасами й військовою технікою і до такої торгівлі іншими товарами й матеріалами, що здійснюється безпосередньо або побічно для цілей постачання збройних сил, або починається у военний час, або в інших надзвичайних обставинах у міжнародних відносинах (ст. 73) [18].

Багато країн використовують цю норму для захисту своїх національних інтересів. Так, у законодавствах таких провідних країн світу, які є членами СОТ, як США, Великобританія, Федеративна Республіка Німеччина, Італія, Франція, Канада, Австрія, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія, Швеція та ін., передбачені норми, що дозволяють державі захищати свої інтереси, тобто передбачають одержання урядом прав

на винаходи, примусове відчуження патентів в інтересах збройних сил або суспільного добробуту.

Отож, міжнародне законодавство дозволяє державі на законодавчому рівні забезпечувати захист своїх національних інтересів на об'єкти права інтелектуальної власності, що стосуються державної безпеки й оборони, а законодавство розвинених країн світу показує, як це застосовується на практиці.

Законодавство України, як ми вже з'ясували, не вирішує зазначені проблеми, проте дозволяє це зробити через прийняття відповідних законів.

Так, Конституція України, гарантуючи непорушність права приватної власності, проте зазначає, що використання власності не може завдавати шкоди інтересам суспільства. Навіть більше того встановлює можливість примусового відчуження об'єктів права приватної власності, яке може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі й у порядку, встановлених законом. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їхньої вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом [1].

Цивільний кодекс України теж визначає неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законами. При цьому наголошується, що власник не може використовувати право власності на шкоду інтересам суспільства та його діяльність може бути обмежена чи припинена лише у випадках і в порядку, встановлених законами, а примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законами, та за умови попереднього й повного відшкодування їхньої вартості [2].

Навіть більше того, ст. 325 ЦК України, визначаючи можливість обмеження права приватної власності фізичних і юридичних осіб на певні види майна, яке відповідно до закону не можуть їм належати, встановлює пряму вимогу законодавцям: види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), **мають бути прямо встановлені в законі**, а також «види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти обмежено оборотоздатні), встановлюються законом» [2].

Господарський кодекс України, визначаючи, що державне регулювання економічних процесів обмежується лише необхідністю забезпечення безпеки суспільства та держави, наголошує, що «види майна, що може перебувати виключно у державній власності, відчуження якого недержавним суб'єктам господарювання не допускається, а також додаткові обмеження щодо розпорядження окремими видами майна, яке належить до основних фондів державних підприємств, установ і організацій, визначаються законом. Вилучення державою у суб'єкта господарювання його майна допускається не інакше як у випадках, на підставах і в порядку, передбачених законом» [3].

Отже, і законодавство України, і міжнародне законодавство дозволяє державі на законодавчому рівні забезпечувати захист своїх національних інтересів на ОПІВ.

Особливої уваги заслуговує проблема впровадження в законодавство України концепції охорони інтелектуальної власності, що безпосередньо стосується національної безпеки України та захисту інтересів держави при створенні ОПІВ в оборонній сфері, зокрема і на всіх етапах розробки та

виробництва озброєння й військової техніки.

Власником таких ОПІВ має бути держава, а розпорядником майновими правами на таку інтелектуальну власність — державний орган з делегованими йому для цього правами. Такий орган повинен мати виключні права на ОПІВ, створені за державним контрактом на державні кошти при виконанні державного оборонного замовлення, отримувати обмежені права на технічні дані, що стосуються національної безпеки та отримані на кошти підрядника, для їх використання тільки державними органами для державних потреб.

Законодавство має містити докладно розроблені положення щодо прав автора чи заявника такого ОПІВ на виплату компенсації за збитки, які пов'язані із заборонаю вільного використання такого ОПІВ, на весь термін існування заборони. Авторів чи заявників повинно бути заборонено розкривати суть такого об'єкта третім особам, ініціювати його патентування за кордоном, а також необхідні визначити санкції щодо осіб, які допустили дії, що призвели до несанкціонованого розкриття суті ОПІВ.

Висновки

1. В Україні відсутні закони щодо здійснення державою майнових прав інтелектуальної власності, дієві механізми захисту державою своїх прав на ОПІВ, належні до сфери національної безпеки й оборони чи створені за рахунок бюджетних коштів:

- держава, що фактично є власником ОПІВ, не визнається суб'єктом права інтелектуальної власності;
- відсутній порядок і механізм відчуження прав на ОПІВ, які відносяться до сфери національної безпеки та оборони держави;
- не визначено державний орган, який від імені держави має здійснювати право власності на ці об'єкти;

- не визначений статус об'єкта державної інтелектуальної власності, статус об'єкта інтелектуальної власності, створеного за рахунок коштів державного бюджету.

2. Потребує спеціального статусу права охорона об'єктів інтелектуальної власності воєнного, спеціального та подвійного призначення, зокрема визначення:

- ОПІВ, які можуть бути віднесені до сфери державної безпеки;
- який орган визначатиме ОПІВ, що стосуються державної безпеки;
- умови набуття і здійснення права власності на ОПІВ, належні до сфери державної безпеки.

Вирішення визначених питань, які враховують можливості й інтереси всіх суб'єктів інноваційної діяльності, економічні, соціальні та політичні пріоритети, дасть можливість

створити умови для забезпечення правового захисту інтересів держави в процесі використання результатів НДДКТР воєнного, спеціального та подвійного призначення, а головне — забезпечити обороноздатність держави, конкурентоспроможність вітчизняних товарів військового призначення та сприятиме використанню ОПІВ у національних інтересах України. ♦

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 року № 2658 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про державну таємницю Закон України» від 21.01.1994 року № 3855 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про оборону України”» Закон України від 05.10.2000 року № 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним» від 25.08.1998 року № 1340 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
8. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 25.06.2003 року № 3687 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
9. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року № 3792 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.

10. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 року № 1977 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
11. Закон України «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 року № 464 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
12. Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27.04.2001 року № 285 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності» від 13.06.2002 року № 321-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
14. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 року № 964 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
15. Рішення Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності «Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки» від 11.03.2009 року № 11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
16. рішення Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності «Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010–2014 роки» від 14.12.2009 року № 14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
17. Управління інтелектуальною власністю монографія / за ред. П. М. Цибульова. — К. : К.І.С., 2005. — 448 с.
18. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності // Система світової торгівлі ГАТТ/СОТ в документах. — К. : УАЗТ, 2000.

Надійшла до редакції 12.05.2014 року

О. Зайковський, А. Оністрат, Л. Лотоха. Интеллектуальная собственность и государство. В статье обосновывается актуальность и приоритетное значение вопросов охраны интеллектуальной собственности, принадлежащей государству, анализируются требования Конституции Украины, Хозяйственного и Гражданского кодексов Украины, других законодательных и нормативно-правовых актов по урегулированию собственности государства на объекты интеллектуальной собственности, созданных за бюджетные средства или которые относятся к сфере национальной безопасности и обороны. В частности, согласно действующему законодательству Украины государство не признается субъектом права интеллектуальной собственности, однако объекты интеллектуальной собственности могут быть подарены, унаследованы государством, а также переданы в собственность государства по результатам выполнения научно-исследовательских, опытно-конструкторских и технологических работ или по решению суда.

Вместе с тем международное законодательство дает возможность государству на законодательном уровне обеспечивать защиту своих национальных интересов на объекты интеллектуальной собственности, что касается государственной безопасности и обороны, и это отображается в законодательстве многих развитых стран мира.

Авторами статті обосновується необхідність визначення спеціального статусу об'єктів інтелектуальної власності військового, спеціального і подвійного призначення, в частині об'єктів, які можуть бути віднесені до сфери державної безпеки, а також структурного підрозділу, який буде визначати об'єкти інтелектуальної власності, що стосуються державної безпеки, а також умов придбання і реалізації права власності на об'єкти інтелектуальної власності, що належать до сфери державної безпеки. Розв'язання вказаних питань дозволить забезпечити захист державних інтересів в процесі використання результатів науково-дослідницьких, конструкторських і технологічних робіт військового, спеціального і подвійного призначення, що, в свою чергу, сприятиме забезпеченню обороноздатності держави.

Ключові слова: безпека держави, інтелектуальна власність, бюджетні засоби

O. Zaykivskiy, O. Onistrat, L. Lotokha. Intellectual property and the state. The article explains the relevance and priority of the protection of intellectual property owned by the State, examines the requirements of the Constitution of Ukraine, the Commercial and Civil Codes of Ukraine, other legislative and normative — legal acts for the settlement of state ownership of intellectual property created for the budget or that relate to national security and defense. In particular, according to the current legislation of Ukraine the state is not recognized as a subject of intellectual property rights, however, intellectual property can be gifted, inherited by the state and transferred to the State on the results of research, development and technological works, or by court order.

Simultaneously, the international law allows the state at the legislative level to protect its national interests on intellectual property, with regard to national security and defense, which appears in the laws of many developed countries.

The authors justified the need to define a special status of intellectual property of the military, special and dual purpose, in particular objects, which can be attributed to the sphere of national security, as well as the structural unit which will determine the intellectual property relating to national security, as well as the conditions for the acquisition and exercise of the right of ownership of intellectual property rights relating to the field of national security. Addressing these issues will ensure the protection of the public interest in the use of the results of research, development and technological works of military, special and dual purpose, which in turn will contribute to the state's defenses.

Key-words: state security, intellectual property, budget funds